

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. XI

БЕОГРАД, 1961.

интразитивног значења код овога глагола, т.ј. старог значења, које је постојало, и новог, које се све више развијало и узимало маха. Исто се може рећи и за нови облик инфинитива.

Мени, који говорим екавским наречјем, облик *обрим се* врло је необичан, врло стран, а тако га је, изгледа, оценио и Вукадиновић, јер је *обрим се* „подесио“ на *обрем се*. Облик *обрем се* настајао је, мислим, посредно, преко новог инфинитива: *умреши-умрем* — *обреши-обрем*, али то је тешко доказати, тако да је довољно рећи: према разним типовима презента на *-ѐм*.

Напоменуо бих, још, да ми је једна мала анкета лица која су из крајева у којима се говори чистим књижевним језиком показала да им и акценатски однос *обресѝи(се)* или *обрѝеши се -обрѝѝѐм(се)* није необичан. Моме језичком осећању није стран ни акценат *обрѝсѝи(се)* за тај инфинитив¹.

Мај 1961.

Драгољуб Д. Јеремић

III. ЕТИМОЛОШКИ ПРИНОСИ

1. Гдбела — гдбеља; гдбела

У Вуковим *Српским народним ѝриѝовијѝкама* (1853) као 42. налази се приповетка *Једна гобела у као а друга из кала* (стр. 196—198). То је једна од оних приповедака за које сам Вук каже: „... слушао сам [их] још у Тршићу, пак сам их послѝје писао како сам се опомињао“ (Предговор VII).

Шта значи реч *гобела* и, што је за нас много важније, каквог је порекла?

У вези с овом речју разликују се друго (и прво) и треће издање Вукова *Рјечника*. У другом издању Вук има само реч *гобела*, али јој не даје тумачења већ само додаје да је то стајаћа реч. У трећем издању приређивачи (П. П. Ђорђевић и Љ.

¹ Када сам већ довршавао овај чланак дошао ми је до руку Србско-хорватско-рускиј словарь који је саставила Р. И. Григорјева и у којем се налази кратак преглед граматике српскохрватског језика, који је дао проф. А. Велић. У њему стоји *обрѝсѝи се, обрѝѝѐм се, дбреши се, дбрѝм се* очутѝтѝся. Србскохорватско-рускиј словарь И. И. Толстоја има: *дбрѝсѝи, обрѝѝѐм, дбреши, дбрѝм ... ~ се ...* Додајем ово као накнадну белешку.

Стојановић) s.v. *гòбела*, дали су тумачење „vide наплатак“, а сем тога унели су и реч *гòбела* (с истим тумачењем и с напоменом „у Далм.“) као реч „из Вукова ручнога примерка другога издања речника“ (стр. XIII).

П. Будмани у RJA s. v. *гòбела* каже:

„*gòbela*, f. vidi l. *gobeļa*. — U narodnoj pripovijeci našega vremena, a otale u Vukovu rječniku bez tumačenja s dodatkom da je stajaća riječ. Jedna gobela u kao, druga iz kala. Nar. prip. vuk. 196“.

Будмани, дакле, реч *гòбела* упућује на *гòбела*. А ево шта каже код ове друге речи:

„l. *gòbeļa* (*gòbeļa*), f. *naplatak u kola*. — *isporedi gobela*. — Nepoznata postaća. — U naše vrijeme y Lici. a) *s pravijem značenjem*. Jedna *gobeļa* iz blata a druga u blato! J. Bogdanović. M. Medić. Dobro kolo tri *gobeļe* treba. F. Hefele. — b) *muški nadimak V. Arsenijević*“.

П. Будмани је, дакле, дао дефиницију речи *гòбела* и *гòбела*, али му је остала непозната њихова етимологија.

Међутим, у *Romanisches etymologisches Wörterbuch* (1935) Мајер-Липкеа (W. Meyer-Lübke) s.v. **gabilo-* стоји:

„3629. **gabilo-*(gall.?) „Radspeiche“

Mirand., regg. *gável*, ferr. *gávi*, bologn. *gável*, Plur. *gavi* (> ait. *gavio*) M.-L., Zs. 39, 364. — Mit Suff. W.: lomb. piem. *gavel*, friul. *gáviel*, engad. *gavail*; rouerg. *gabil'o*. Das Wort bezeichnet teils die Speichen, teils die vier Stücke des Radreifens, in welchem die Speichen eingesetzt sind; parm. *gavla* „Radschaufel“, mail., parm. *gavela* „Klammer, die die Steine eines Baues zusammenhält“, tessin. „Schlittenkufen“. (Vgl. air. *gabul* „gegabelter Ast“ und ahd. *gabal* „Gabel“ Lorck 279, doch liegen beide begrifflich gleich weit ab, auch ist fraglich, ob die Wörter für „Speiche“ und für „Klammer“ wirklich zusammengehören; obw. *schuvialla* „Schulter“ Ascoli. AGl. 7, 548 s. 4609“.

Наведена обавештења и објашњења доводе нас до етимологије речи *гòбела* — *гòбела*. Фонетка је овде јасна (*a : o*; *b : v*).

Мислим, међутим, да Будмани не погађа кад под истом одредницом даје и мушки надимак. Етимолошки ће реч *гòбела* у овоме значења бити ближа речи *гòба* (RJA, s.v.) = тал. *gobba*.

Можда исту етимологију (као *гобела* = *гобела* „наплатак“) има и реч *габела* коју у значењу „кантица на долапу која захвата воду“ потврђује за Београд лексикографска грађа САНУ (обавештења Драгослава Илића). Ово утолико пре ако је тачно да речи за „*Spreiche*“ и „*Klammer*“ имају исту етимологију. На тај начин реч *габела* у овоме значењу не би била ни у каквој етимолошкој вези с топонимом *Габела*.

2. Габела; габелџија

У *RJA s. v. gabela f.* П. Будмани даје најпре дефиницију „*carina, porez*“ и етимологију „*tal. gabella, carina*“. За ово значење даје два примера из *Mon. serb.* (15. в.), затим примере од Ш. Будинића, И. Држића и Ј. Филиповића. После тога Будмани додаје: „*I ime mjestima u kojima se plaća ili se prije plaćala gabela ... a) selo u Hercegovini u okrugu mostarskom ... i kraj. ... b) u Risnu čaršija*“.

Будманијева је етимологија тачна. Др Јевто Дедијер (СЕЗБ XII 106) такође Габелу наводи међу именима романског порекла и истиче да „градић Габелу ... начинише ... Млечани“ (о.с. 111). Исп. уосталом исту етимологију и у *Enciklopediji Jugoslavije* (s.v.).

У својој књизи *Архивска грађа за занатле и еснафе у Србији од другог усјанка до еснафске уредбе 1847. године* (СЕЗБ XXXIII) др Тихомир Ђорђевић на стр. 32. обавештава да је од занатлија међу Јеврејима у Београду било и „габелџије (2)“, а на стр. 292. „габела (3)“; у регистру своје књиге s.v. *габелџије* помиње и стр. 32. и стр. 292, што значи да је *габел* = *габелџија*. Др Никола Вучо у својој књизи *Распадање еснафа у Србији I*, на стр. 434, у регистру, каже: „габелџије, трговци сољу“. Када се погледају стране које Вучо помиње у регистру (s.v.), види се да и он у ствари цитира Т. Ђорђевића о поменутиим Јеврејима габелџијама у Београду; Вучо је, усто, дао и дефиницију, што је за нас важно.

Каква је етимологија речи *габелџија* = *габел*?

Мислим иста као и у речи *габела* = *царина*, одн. топонима *Габела*. Е. Littré у своме *Dictionnaire de la langue française* (Paris, 1883) s.v. *Gabelle* пише између осталог: „*GABELLE* (anglo-saxon *gafol, impôt*), s.f. Anciennement, l'impôt sur sel ...“

Откуд ова реч у нас? Београдски су Јевреји у већини шпанског порекла па су је они могли и донети јер је, као што смо видели, та реч, иако није изворно романска, раширена у романским језицима и дијалектима.

Што се тиче творбе речи, однос *габелеџија-габел* близак је односу *берберин-бербер*, тако да ту нема нејасних момената.

3. *Габел* (*Габѣл*)

У лексикографској грађи САНУ реч *Габел* (*Габѣл*) = Циганин потврђена је за Црну Гору (Т. Ђорђевић, Н. Стефановић, М. Станић) и Призрен (М. Симић).

У арбанаском *gabel* значи „Циганин номад“ (cf. Н. Вагић, *Rečnik srpskoga ili hrvatskoga i arbanaskoga jezika, s.v. Ciganin*).

Мислим да ову реч треба довести у везу с романским **gabëlla* о којем у Мајер-Липкеову *Romanisches etymologisches Wörterbuch* пише:

„3627. **gabëlla* (gall.?) „Garbe“, „Holzbündel“.

Frz. *javelle* „Reisigbündel“, „Bündel Latten“, „Schwaden“, prov. *gavela*, kat. *gavella*, sp. *gavilla* „Reisigbündel“, „Garbe“, „Gesindel“, pg. *gavela* „Garbe“, „Haufbüschel“; frz. *javeau* „aufgeschwemmte Insel“, prov. *gavel* „Reisigbündel“, kat. *gavell* „Haufen“. — Thurneysen 62. (Auch piem. *čavela Nigra*, AGI. 14, 363 mit auffälligen *č* — ?)“ (s.v.).

Ако се прихвати као тачна, и ова би етимологија на свој начин говорила о тешкој судбини овога народа.

У вези с развитком значења ваља рећи да у Црној Гори реч *габел* означава ковача, без обзира на његову националну припадност (cf. др Илија М. Јелић, *Крвна освета и умир* у Црној Гори и Северној Арбанији, стр. 47).

19. VIII 1961.

Берислав М. Николић